

Ontwikkelagenda cultuurveld 2022-2024

UITVOERINGSPROGRAMMA CULTUUR

Inhoudsopgave

Inleiding	3
1. De Zeeuwse Omgevingsvisie	5
2. De drie pijlers	7
2.1 Intrinsieke waarde van cultuur	7
2.2 Vernieuwing en verbreding	8
2.3 Basis op orde	11
3. Uitvoeringsparagraaf per discipline	15
3.1 Ontwikkelfunctie	15
3.2 Erfgoed	15
3.3 Cultuurhistorie en monumenten	15
3.4 Archeologie	18
3.5 Musea	19
3.6 Immaterieel erfgoed en herdenken	21
3.7 Cultuureducatie	22
3.8 Kunsten	23
3.9 Bibliotheek en media	28
4. Bijlage	33

Inleiding

Wat is het plan?

Het komende jaar gaan we de cultuursector in Zeeland verder ontwikkelen en versterken. Dat doen we op basis van drie pijlers:

- Intrinsieke waarde
- Vernieuwing en verbreding
- Basis op orde

In dit document gaan we in op de relatie tussen de Ontwikkelagenda en de Zeeuwse Omgevingsvisie. We werken de drie pijlers van het cultuurbeleid verder uit. Vervolgens vertellen we wat de actiepunten voor 2022 zijn. Daar waar mogelijk geven we een doorkijk naar 2023-2024.

We vragen de cultuurorganisaties die structureel subsidie ontvangen naar hun plannen over de bovenstaande 3 pijlers. Daarna gaan we met elkaar praten over onze samenwerking in de toekomst.

Wat blijft niet?

De subsidies voor 2022 gaan we nog niet wijzigen, Covid-19 maakt dit jaar al moeilijk genoeg. De strakke programmering voor 4 jaar laten we los.

Wat onderzoeken we?

We willen een meer dynamische samenwerking tussen het hele cultuurveld en de Provincie Zeeland. De basis daarvoor vormt de monitoring die in 2021 startte. We onderzoeken:

- Wat in het beleid buiten beeld blijft. Zijn er witte vlekken of thema's die extra aandacht nodig hebben?
- Welke functies we kunnen ontwikkelen.
- Of er problemen zijn met de organisatie van de culturele sector.
- Welke data er beschikbaar zijn over de culturele sector in Zeeland.

Wat wordt het nieuwe beleid?

De cultuurprofessionals en de Provincie Zeeland zijn met elkaar in gesprek over de betekenis van cultuur, creativiteit en artistieke vrijheid voor de maatschappij. In die wisselwerking ontstaat nieuw beleid. Dat vormt de basis voor de Ontwikkelagenda 2022-2024. Als overheid willen we de cultuursector zoveel mogelijk ondersteunen bij initiatieven vanuit het veld. Dat geldt ook voor organisaties die jaarlijks subsidie van ons ontvangen. Deze nieuwe manier van werken zorgt naar verwachting voor extra dynamiek en nieuwe initiatieven.

Wil je contact?

Ons contactadres: Provincie@zeeland.nl

1. De Zeeuwse Omgevingsvisie

Het provinciale beleidskader voor de ontwikkelagenda cultuur is de Zeeuwse Omgevingsvisie (2021). Met de Zeeuwse Omgevingsvisie stelt de Provincie Zeeland de ambities voor 2050 en de doelen voor 2030 vast.

De doelen voor cultuur, erfgoed en archeologie zijn hiermee ook vastgesteld en vormen het uitgangspunt voor de Ontwikkelagenda cultuur. De onderwerpen uit de Zeeuwse Omgevingsvisie die direct zijn te vertalen in de ontwikkelagenda zijn de bouwstenen:

- Voorzieningen en evenementen
- Gezondheid
- Cultuur
- Archeologie
- Erfgoed

Deze bouwstenen vallen onder de ambities:

- Uitstekend wonen, werken en leven in Zeeland;
- Balans in de grote wateren en het landelijk gebied.

De genoemde bouwstenen dragen ook bij aan de andere twee ambities van de Zeeuwse Omgevingsvisie:

- Een duurzame en innovatieve economie;
- Klimaatbestendig en CO2-neutraal Zeeland.

Het komende jaar werken we verder aan de relatie tussen cultuur en ambities en doelen uit de omgevingsvisie. Wat kan cultuur bijdragen aan de woonomgeving? Of archeologie aan klimaatadaptatie? Welke creatieve ontwerpen helpen economische innovaties verder?

Uitstekend wonen en leven in Zeeland	Balans in de grote wateren en het landelijk gebied	Een duurzame en innovatieve economie	Klimaatbestendig en CO2-neutraal Zeeland
Woningvoorraad	Bodem	Arbeidsmarkt	Klimaatadaptatie
Woonomgeving	Archeologie	Circulaire economie	Zoet water
Voorzieningen en evenementen	Erfgoed	Recreatie en toerisme	Energietransitie
Onderwijs	Landbouw	Havens en bedrijven	Duurzame energie
Gezondheid	Milieu	Transport en infrastructuur	Waterveiligheid
Mobiliteit	Natuur	Visserij	
Cultuur	Deltawateren		
	Watersysteem		
	Landschap		

2. De drie pijlers

Het komende jaar gaan we de cultuur in Zeeland verder ontwikkelen. Dat doen we op basis van de drie pijlers:

- Intrinsieke waarde
- Vernieuwing en verbreding
- Basis op orde

We vragen de organisaties die structureel subsidie ontvangen om hun ideeën over de bovenstaande 3 pijlers. Daarna gaan we met elkaar praten over onze samenwerking in de toekomst.

2.1 Intrinsieke waarde van cultuur

Cultuur heeft een intrinsieke waarde. Cultuur is vormend, creatief scheppend, geeft betekenis en biedt maatschappelijke verbondenheid en geeft uitdrukking aan onze identiteit. Cultuur spiegelt ook en stelt vragen. Cultuur nodigt uit tot ontwikkeling van mensen én van de samenleving als geheel.

De betekenis van cultuur

Daarnaast heeft cultuur betekenis voor andere domeinen, opgaven en transities. Vanuit het culturele domein wordt actief bijgedragen (maatschappelijke waarde proposities) aan andere opgaven door het aandragen van oplossingen en door het stimuleren van verbindingen en debat. Cultuur is in zichzelf creatief en scheppend en voegt daarmee telkens dynamiek toe. Het is dan ook belangrijk dat de Zeeuwse samenleving mentaal ontvankelijk is voor creativiteit en dynamiek.

We werken aan de intrinsieke waarde van cultuur door focus te leggen op vormende en educatieve inspanningen rondom cultuur en door een (kunstenaars-) klimaat bevorderen waarin nieuwe actoren, creatieve ideeën een kans krijgen of tot wasdom kunnen komen. We weten dat rijpingskansen onderdeel zijn van de groei naar een volwaardig en zichzelf voortstuwend, uitvindend en vernieuwend cultuurveld.

Hiermee positioneert het werkveld zich breder en autonomer dan als een beperkte functionele pijler voor de Zeeuwse economie

zoals de commissie voor structuurversterking en werkgelegenheid (Commissie Balkenende 2016) nog suggereerde. We leven in veranderende tijden, het denken over maatschappelijke waarden wijzigt snel.

Om daar vitaliserend actief in te zijn vraagt het vermogen om vanuit eigen kracht te acteren en bijdragen te leveren.

In oktober 2015 besluit de Tweede Kamer dat Zeeland een commissie nodig heeft voor behoud van werkgelegenheid en nieuwe banen in de provincie. De commissie Balkenende onderzoekt in 2016 welke maatregelen nodig zijn om de structuur van de Zeeuwse economie te versterken.

2.1.1 Cultural Board (in oprichting)

Concrete initiatieven op structuur- en kennisniveau als de Cultural Board Zeeland plaatsen wij onder de pijler 'intrinsieke waarde'. Op het niveau van maatschappelijke betekenis van cultuur geeft een tijdelijke bijzondere leerstoel (of lectoraat) hier invulling aan. Wij onderzoeken in 2022 de instelling daarvan met Zeeuwse kennisinstellingen.

De Cultural Board Zeeland is een platform dat vanuit de maatschappelijke waarde van cultuur adviseert over strategische vraagstukken voor Zeeland en bijdraagt aan de belangenbehartiging richting Rijksoverheid en Vlaanderen. Hiertoe stimuleert de Cultural Board verbindingen tussen de culturele- en creatieve economie met andere domeinen en maatschappelijke vraagstukken.

In zijn preadvies adviseert de Cultural Board Zeeland i.o. dat de overheden een gezamenlijke visie op de Cultuurregio Zeeland omarmen die richting geeft aan toekomstige ontwikkelingen. Een dergelijke visie zou gebaseerd moeten zijn op onderzoek (bijv. naar de behoefte voor de verschillende doelgroepen) zodat ook een verbinding wordt gemaakt met het beleid rond het maatschappelijke vestigingsklimaat. Een dergelijke visie zou vanuit diverse perspectieven

(bewoners en bezoekers), de sector en de overheden moeten leiden tot een gedeelde (werk)agenda. De Cultural Board wil hier in 2022 verdere stimulansen aan geven.

In aanvulling op de 0-meting als basis voor een Zeeuwse Cultuurmonitor (basis op orde) wordt een verdiepend behoefteonderzoek uitgevoerd. Dit dient in het voorjaar van 2022 te leiden tot een overdrachtsdocument (in het verband van OZO) gericht op de lokale verkiezingen en de wisseling van de colleges van B&W. De Cultural board i.o. wil na een succesvol eerste jaar in 2022 verder ontwikkelen tot een meer definitieve organisatorische vormgeving.

De Cultuurmonitor is een instrument door en voor de culturele sector. De monitor brengt gegevens samen over ontwikkelingen in het culturele leven en wil daarmee bijdragen aan een sterke cultuursector in Nederland.

2.1.2 Maatschappelijk betekenis cultuur en verbinding andere domeinen

Uit onderzoek en ervaringen blijkt dat kunst en cultuur beweging op gang kunnen brengen in andere domeinen en beleidsterreinen. Zo hebben kunst en cultuur binnen het sociaal domein een positief effect op meedoen, kwaliteit van leven en zingeving voor burgers. Kunst en kunstenaars kunnen een sleutelrol vervullen in het ontsluiten en vergroten van de creatieve kracht en verbeelding in de samenleving. Door samenwerking met en tussen professionals uit verschillende domeinen wordt steeds duidelijker wat de betekenis en mogelijkheden zijn van kunst en cultuur voor grote actuele maatschappelijke thema's als dementie, eenzaamheid, vluchtelingen of klimaatverandering.

2.2 Vernieuwing en verbreding

In Zichtbaar van waarde (2018) adviseerde de Raad voor Cultuur aan de minister om een levendig kunstklimaat in Nederland te stimuleren en de randvoorwaarden voor een onafhankelijke kunstsector beter op orde te brengen. Dat advies is in Zeeland ook van toepassing. Uit eerdere gesprekken met het culturele veld bleek al dat er dilemma's zijn rond de thema's:

- Kwaliteit/kwantiteit
- Lokaal/(inter-)nationaal
- Behouden/vernieuwen
- Verspreiding/versnippering
- Aanbod/behoefte

'Zichtbaar van waarde' is een van de tien sectoradviezen van de Raad van Cultuur die de raad tussen najaar 2017 en eind 2018 uit heeft gebracht. Daarin zijn per sector trends en ontwikkelingen geanalyseerd vanuit artistiek, maatschappelijk en economisch perspectief. Hieruit volgen beleidsopties.

Onafhankelijke en inhoudelijke expertise

Provincie Zeeland (h)erkent deze dilemma's en wil daar samen aan werken. Vertrekpunt in het ontwikkelprogramma cultuur is dat kwaliteit boven kwantiteit gaat. Van organisaties verwachten we dat zij de inhoudelijke expertise hebben om deze kwaliteit te leveren. Als overheid oordelen wij echter niet over de inhoud van cultuuruitingen. Een onafhankelijke toets achten we wenselijk. Daarbij zullen we blijven inzetten op onafhankelijke, inhoudelijke expertise waarbij ook de overheid zelf wordt gespiegeld en uitgedaagd om te komen tot beleid dat past én ontwikkelt.

Zeeland grensland

Zeeland is behalve land in zee ook grensland. Dat maakt onze regio aantrekkelijk en waardevol om samen te werken met (o.a.) Vlaanderen. Van oudsher biedt onze provincie de rust en ruimte om te experimenteren en is dit wat internationale kunstenaars naar Zeeland trok. Ook nu is Zeeland decor en inspiratiebron voor composities, festivals, installaties en film.

De wisselwerking van landschappelijke en stedelijke kenmerken zoals de haven en de relaties met steden als Gent, Brugge en Antwerpen bieden kansen voor uitwisseling. Wij zullen in 2022 de relaties met onze burens verder aanhalen om Zeeuws aanbod over het voetlicht te brengen en invloeden van buiten 'binnen' te halen om dynamiek in het Zeeuwse aanbod te brengen en dit verder te verrijken. Daarbij is er aandacht voor aanbod dat voor een breed publiek toegankelijk is, naast niches die onderscheidend zijn en toegevoegde waarde hebben.

Verbinding met bedrijfsleven

Voor een vitale cultuurregio acht Provincie Zeeland vernieuwing en innovatie noodzakelijk. Inhoudelijk, maar ook als het gaat om nieuwe spelers, om netwerkvorming, financieringsvormen en verdienmodellen. COVID-19 is hier een katalysator. Meer dan twee jaar gezondheidscrisis en nagenoeg stilleggen van het maatschappelijke leven dwingt tot vernieuwing. We zien daar gelukkig goede voorbeelden

van. Vernieuwing, gericht op kwaliteit biedt ook kansen om Zeeuwse instellingen te verbinden met (andere) financieringsstromen binnen en buiten de provincie. Om te kunnen vernieuwen moet de basis toekomstbestendig (robuust en veerkrachtig) zijn. Het is logisch om het bedrijfsleven te vragen om zich hiermee te verbinden en mee te investeren.

Culturele broedplaatsen en werkateliers

Het maken van ruimte voor vernieuwing vraagt om gerichte sturing van de voorwaarden hiertoe. De Provincie Zeeland wil vooral het klimaat voor (jonge) cultuurprofessionals stimuleren. Dat ontbreekt op dit moment. Zowel als schakel richting de geïnstitutionaliseerde cultuur als door het ontbreken van een Zeeuwse kunstvakopleiding. De intentie is om de kracht van bestaande instituties te verbinden aan de vernieuwing door jonge cultuurprofessionals in de vorm van culturele broedplaatsen en werkateliers in de keten cultuureducatie – talentontwikkeling – beroepspraktijk.

Verbinding met andere werkvelden

Naast een inzet op jonge cultuurprofessionals willen wij het cultuurveld vanuit de intrinsieke waarde verbinden met andere domeinen.

In 2022 werken we de volgende domeinverbindingen uit:

- Cultuur en natuur (cultuurlandschap);
- Cultuur en zorg;
- Cultuur en leefbaarheid (inclusie/sociale-cohesie, participatie, vrijwilligersbeleid);
- Cultuur en vorming (cultuureducatie en talentontwikkeling);
- Cultuur en maatschappelijke opgaven zoals energietransitie & klimaatverandering (bijv. via cultuurlandschap en Erfgoed-deals met Rijk);
- Cultuur in verbinding met Nederland en Europa (Rijk, Europa, Vlaanderen/Gent, EU React);
- Cultuur en economie (bijdrage aan Zeeuwse economie en vestigingsklimaat en cultuur als creatieve, innovatieve industrie);
- Cultuur en marketing (Zichtbaar Zeeland).

Financieringsmodellen

De bovenstaande vernieuwing heeft de meeste kracht als deze mede door het veld zelf gedragen wordt. Daar past echter ook verwachtingsmanagement bij. Additionele middelen zijn in de nabije toekomst beperkt. Dit betekent dat we het accent leggen op gezamenlijk naar ruimte zoeken in bestaande budgetten. Als provincie zullen we hierover in 2022 in gesprek gaan en sturen. Wij gaan er ook van uit dat de veerkracht van de culturele infrastructuur over het

geheel genomen gebaat is bij een afnemende afhankelijkheid van overheidsmiddelen. Dat wil zeggen dat we ook willen zoeken naar andere financieringsmodellen en dat we cultureel ondernemerschap stimuleren in het besef dat het verdienvermogen per deelsector van het cultuurveld verschilt.

Cultureel ondernemerschap

Landelijk is er kennis beschikbaar op dit gebied en wij willen deze kennis naar Zeeland halen en een actieve kennisdeling binnen de provincie stimuleren. In het najaar 2021 is gestart met ontwikkelgesprekken cultureel ondernemerschap. Het blijkt van waarde om de dialoog te blijven voeren, ook in 2022.

Culturele mijlpalen

We gaan er van uit dat het Rijk de eigenheid van de cultuurregio Zeeland onderkent. Grote afstanden en de schaal zetten zoals op zoveel terreinen de betaalbaarheid en bereikbaarheid van voorzieningen onder druk. Samenwerking en krachtenbundeling tussen overheden, binnen de sector, en door het aangaan van allianties met andere sectoren zoals het onderwijs, bedrijfsleven en de zorg bieden hier kansen. Hetzelfde geldt voor verdere uitwisseling en krachtenbundeling met Vlaanderen.

Daarbij vormt het NOVI-gebied North Sea Port District een motor met als natuurlijke mijlpaal de ambitie van Gent om zich te kandideren als Europese culturele hoofdstad in 2030.

In 2023 herdenken wij:

- 700 jaar Zeeland,
- 200 jaar kanaal Gent-Terneuzen,
- de opening van de Nieuwe Sluis in Terneuzen.

Het ligt gelet op het nieuwe regeerakkoord in de lijn der verwachting dat het Rijk nieuwe Regio Deals wil sluiten. Hierin is met name de koppeling met de leefbaarheid van de regio van belang. We zullen in 2022 met aandacht deze ontwikkeling blijven volgen en actief inzetten op het voordragen van passende projecten.

Een Regio Deal is een samenwerking tussen Rijk en regio om de kracht van de regio te versterken. Om er goed te kunnen wonen zijn thema's als zorg, onderwijs, veiligheid en ondernemerschap belangrijk.

Cultuurconvenant

Voor de toekomst van de sector behoeft het opleidings- en beroeps-klimaat in Zeeland voor jonge kunstenaars verbetering om de vernieuwingskracht zo ook van onderop te versterken. In het met OCW afgesloten cultuurconvenant 2021-2024 hebben wij hier nadrukkelijk aandacht voor gevraagd, concreet in de vorm van een 'ontwikkel-functie' en het grensoverschrijdende karakter van de cultuurregio. Steun van het Ministerie van OCW en de Rijkscultuurfondsen is essentieel. Het Rijk heeft aangegeven bereid te zijn te zoeken naar 'maatwerk', bijvoorbeeld ook in de vorm van een cultuurconvenant tussen Nederland-Vlaanderen dat hierin ruimte biedt.

2.2.1 Grensoverschrijdende samenwerking

De economische ontwikkelingen in het grensgebied met Vlaanderen en de ambities van Gent om een bid te doen voor Culturele Hoofdstad in 2030 biedt kansen voor de verrijking en versterking van de grensoverschrijdende samenwerking op het gebied van Cultuur. De eerste contacten hierover met Vlaanderen hebben inmiddels plaatsgevonden en de focus in 2022 zal liggen op verstevigen van de relaties en een eerste agendavorming. Voor concrete en praktische samenwerking dient de subsidieregeling Grensverleggers van het Vlaams-Nederlands Huis deBuren. Deze regeling is gericht op het stimuleren van de grensoverschrijdende samenwerking en willen we continueren.

In 2004 richtten de Vlaamse en Nederlandse regeringen samen het Vlaams-Nederlandse huis deBuren op. DeBuren bevordert de culturele en maatschappelijke samenwerking en uitwisseling tussen Vlaanderen en Nederland door te produceren, te inspireren en te verbinden.

2.2.2 North Sea Port District

Het North Sea Port District is één van de acht aangewezen NOVI gebieden. Het Rijk wil in deze gebieden samen met de regio een extra impuls te geven aan grote transitie, passend bij NOVI-prioriteiten. Daarbij past ook extra steun voor de aanpak van grote, integrale fysieke opgaven.

Daarbij is de inzet om de omgevingskwaliteit te behouden en verder te ontwikkelen tot een aantrekkelijk woonklimaat, dat bijdraagt aan het vestigingsklimaat en duurzame ontwikkeling van de regio. Cultuur is een belangrijke drager van de samenwerking en onderdeel van deze regio.

Vanuit dit gedachtegoed wordt in 2022 concreet een culturele biografie opgesteld die de gedeelde geschiedenis en kwaliteiten

beschrijft als basis voor toekomstige ontwikkeling van het district. Cultuur is ook benoemd als één van de vier demonstratieprojecten voor het district zodat deze ambitie in 2022 verder invulling krijgt.

NOVI-gebieden zijn, voortbouwend op bestaande interbestuurlijke samenwerkingstrajecten, instrumenten waarbij overheden meerdere jaren verbonden zijn en toewerken naar de echte gezamenlijke uitvoering van de verschillende opgaven.

2.2.3 Samenwerking met gemeenten

Sinds de COVID 19-pandemie is het gevoel van partnerschap en een gedeelde verantwoordelijkheid voor de Zeeuwse culturele infrastructuur gegroeid. In 2021 is cultuur opgenomen in de thema-overleggen in OZO-verband¹ en onder de naam "Samen in Zee" is gestart met een gezamenlijke stimuleringsregeling gericht op versterking van de Zeeuwse cultuursector. De eerste openstelling wordt nu geëvalueerd waarna zo spoedig mogelijk in 2022 een nieuwe tender volgt. Ook zijn de regionale cultuurarrangementen geëvalueerd met als resultaat een meerjarige aanvraagmogelijkheid voor basisaanbod en een nog nader in te vullen voorstel voor incidentele impulsen gericht op vernieuwing.

Al deze ontwikkelingen en afspraken zijn vervat in een hernieuwd convenant "Zeeuwse culturele infrastructuur Zeeuwse overheden". Het is een groeimodel, zodat ook nieuwe afspraken of regelingen een plek kunnen krijgen.

2.3 Basis op orde

Wij vinden het van belang vinden dat de Zeeuwse culturele infrastructuur voldoende toekomstbestendig (robuust en veerkrachtig) is opdat het culturele veld optimaal kan inspelen op en bijdragen aan de ontwikkeling van onze provincie. Daarbij is het van belang dat de verschillende kunst- en cultuurdisciplines voldoende vertegenwoordigd zijn en of het aanbod in algemene zin aansluit bij de (toekomstige) vraag, ook post-Corona. De organisatiekracht van de instellingen en de verbinding met het bedrijfsleven (cultuur als vestigingsfactor) is daarom een belangrijk thema.

Om hierover uitspraken te kunnen doen is een nulmeting of scan (als onderdeel van een Cultuurmonitor) nodig die ook de basis vormt voor het verder monitoren van de ontwikkeling van de infrastructuur.

¹ Overleg Zeeuwse Overheden (OZO)

WORLD PRESS PHOTO

Nationaal Comité 4 en 5 mei

DE MENS EN HET STAAL
Charlie Cole, Newsweek
5 juni 1989

Charlie Cole, Newsweek
5 juni 1989

MEET IN DE ENE HAND ZIJN JAS EN IN DE ANDERE EEN
BOODSCHAPPENTAS STAAT EEN MAN VOOR EEN
COLONNE TANKS IN BEIJING (CHINA). ZO WEEET HIJ
DE VOERTUIGEN KORTE TIJD TEGEN TE HOUDEN.
ZE WAREN DOOR HET COMMUNISTISCH REGIME OP
PAD GESTUURD VANWEGE DEMONSTRATIES OP HET
TIANANMENPLEIN VOOR MEER DEMOCRATIE. DIE EEN
DAG EERDER, NA ANDERHALVE MAAND, HARDHANDIG
WERDEN NEERGESLAGEN.

Kijk naar deze man, naar de grootte van de tanks. Naar wat hij bij zich heeft en naar de oorlogskracht van de gevechtsvoertuigen. 'Tankman' is kwetsbaar en juist daarom zo sterk. Hij durft het op te nemen tegen de ongekozen macht en dat maakt deze foto een symbool van hoop. Het is een beeld van individu versus staat, mens versus machine en vreedzaam versus geweld.

CONFLICT IN NOORD-IERLAND
Hannes-Jörg Anders, Stier
Augustus 1989

Hanns-Jörg Anders, Stern
Augustus 1990

STATEMENT TEGEN ONGELUKHEIT
Jonas Buchman, Reuten
1 juli 2018

9/1/78

EERSTE ZWARTE LEERLING

LAESTE ZWARTE LEERLING

PROTEST TEGEN TERRORISME

THE TIGER TERRORISME

PLUMED VINDENHET WATER

1992

EEN JONGE KATHOLIEK MET EEN GASMASKER, TIJDENS CONFRONTATIES MET BRITSE TROEPEN IN DE NOORD-HERSE STAD DERRY, OF LONDONDERRY, DE KATHOLIEKEN EISEN GELIJKE RECHTEN, NA JAREN VAN STELSELMATIGE DISCRIMINATIE DOOR DE PROTESTANTEN MEERDERHEID. OMDAT DE SPANNINGEN TUSSEN BEIDE BEVOLKINGSGROEPEN ZO HOOG OPLEPEN, HEFT DE BRITSE REGERING BESLOTEN TROEPEN TE STUREN, HET GEWELDDADIGE CONFLICT ZAL UITEINDELIJK DERTIG JAAR DUREN. DAN DAN 3.600 MENSEN KOMEN OM.

De jonge activist op de foto kan gezien worden als vertegenwoordiger van de katholieke minderheid in Noord-Ierland, juist omdat hij anoniem blijft achter zijn gasmasker. Toch maakt de jongeman contact, doordat hij roept in de leers kijkt. Zijn rechterhand houdt hij gespreid op zijn hart, waarmee hij lijkt te willen zeggen: stop dit geweld. Maar door de duistere setting lijkt vrede ver weg - en zo was het ook.

EISHA EVANS (27) DOET MEE AAN EEN DEMONSTRATIE IN BATON ROUGE (VERENIGDE STATEN). ZE VRAAGT AANDACHT VOOR POLITIEGEWELD TEGEN ZWARTE MANNEN. DE BRITSE KRANT THE GUARDIAN BECLIEFDE DAT ZWARTE MANNEN TUSSEN DE 15 EN 34 JAAR OUD IN 2016 NEGEN KEER WEEER KANS HADDE OM GEDOOD TE WORDEN DOOR POLITIEAGENTEN DAN ANDERE AMERIKAANEN. EVANS WORDT GEARRRESTEERD MAAR LATER DIE AVOND WEER VRIJGELATEN.

ongewapend en onbeschermd. Ervaarlijk reeds
gebruik van haar vrijheid van meningsuiting, namelijk
het eerste amendement van de Amerikaanse grondwet.
De zwart beschermde agenten die op haar afkomen,
haar descendanten kies aan te wijzen. Ze vraag de
foto op een subtiel manier aandacht voor de ongelijke
verdeling van zwarte mensen in de Verenigde Staten.

[illegible][illegible]

De gesprekken over cultureel ondernemerschap wijzen uit dat organisaties het waarderen om ervaringen op het gebied van financiën, ICT, ruimte voor vernieuwing en nieuwe businessmodellen te kunnen delen. We stellen daarom een dialoog agenda op waarbij met groepen instellingen, organisaties en makers ervaringen worden uitgewisseld én ontwikkeld.

2.3.1 Monitoring en evaluatie

In 2021 is de Boekmanstichting gestart met een inventarisatie (zgn. nulmeting) van de voor het cultuurbeleid en de -sector beschikbare, maar ook noodzakelijke onderzoeken en data. Op basis daarvan worden onder de noemer 'Cultuurmonitor' vanaf 2022 vervolg- of deel onderzoeken uitgevoerd. Hiervoor wordt mede een beroep gedaan op het HZ Kenniscentrum Zeeuwse Samenleving.

Daarnaast wordt sinds 2017 de staat van rijksmonumenten (niet woonhuizen) in Zeeland gemonitord. Het betreft rijksmonumenten zoals molens, boerderijen, stadhuizen, bruggen, kerken, etc. Met de digitale monitor ontstaat een volledig en actueel overzicht van de restauratiebehoefte, de staat van onderhoud en de mogelijke leegstand en daarmee herbestemmingen van deze rijksmonumenten.

Dit continueren wij ook in 2022. De monitoringsgegevens worden betrokken bij het opstellen van de erfgoedvisie.

De Boekmanstichting brengt toekomstige trends tijdig in beeld en ondersteunt beleidsmakers, bestuurders, onderzoekers en professionals in de culturele sector met informatie en kennis.

3. Uitvoeringsparagraaf per discipline

3.1 Ontwikkelfunctie

De culturele infrastructuur van Zeeland kent witte vlekken. In het convenant tussen de regio Zeeland en het Ministerie van OCW is daarom beschreven om in een periode van vier jaar toe te werken naar een Zeeuwse basisvoorziening die de culturele infrastructuur in de cultuurregio duurzaam versterkt en kan bijdragen aan nationale doelstellingen. Provincie Zeeland matcht de beschikbare middelen vanuit het Rijk vanuit de wens een stedelijk cultureel klimaat te stimuleren, waarbij met name de aantrekkelijkheid van de provincie voor jongeren en een goed opleidings- en beroepsklimaat voor nieuwe makers centraal staat.

Kwartiermaker

Omdat eerst duidelijk moet zijn waar deze ontwikkelfunctie zich op richt, is een kwartiermaker aangesteld. De kwartiermaker brengt in 2022 zijn advies uit. Een beeld van de huidige mogelijkheden in het cultuurveld is hier onderdeel van.

3.2 Erfgoed

Onder cultureel erfgoed verstaan wij: gebouwde en aangelegde monumenten, archeologische monumenten, stads- en dorpsgezichten, cultuurlandschappen, (kleine) cultuurhistorische elementen én immaterieel erfgoed. Ook onze musea vallen hieronder.

In Zeeland zijn meerdere partijen die in samenwerking met de provincie het erfgoedveld vormgeven. De provincie ziet hierin een belangrijke rol voor zichzelf weggelegd als stimulator en ondersteuner van de diverse instellingen, om zo niet alleen erfgoed te behouden maar ook te beleven. Onder andere Erfgoed Zeeland (EZ) is een uitvoeringsorganisatie voor ons erfgoedbeleid. Zij ontvangt daarvoor subsidie.

De werkzaamheden van Erfgoed Zeeland (EZ) richten zich op duurzaam beschermen, benutten en beleven van het erfgoed in al zijn verschijningsvormen, materieel zowel als immaterieel.

Rol Provincie

Naast onze autonome taken hebben onze taken ook een wettelijke basis. Erfgoedtaken liggen vast in de Erfgoedwet, Wet op de Ruimtelijke Ordening en daarna de Omgevingswet. Voor de uitvoering van een aantal specifieke taken zijn bestuurlijke afspraken met Rijk, provincies en gemeenten gemaakt. Bijvoorbeeld over de restauratie van Rijksmonumenten. In het Profiel Provincies en Kompas 2020 van het IPO vormen cultureel erfgoed en monumentenzorg een kerntaak.

3.3 Cultuurhistorie en monumenten

Intrinsieke waarde

Historische gebouwen en structuren zijn van waarde om andere redenen dan dat ze leiden tot een positief saldo op de balans. Deze waarde is ook immaterieel. Het simpele feit dat een bekend schilder is geboren en getogen in een verder onbeduidend huis of een gebouw een rol speelde in het slavernijverleden of de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog, verleent dat gebouw een cultuurhistorische waarde. Het is van belang dergelijke gebouwen en historische plekken met een hoge herinneringswaarde te erkennen en te benutten om inzicht in de geschiedenis en onze huidige manier van kijken daar naar te vergroten.

Erfgoedvisie

Voor de nadere uitwerking van ons beleid voor erfgoed willen wij in 2022 een brede, integrale erfgoedvisie voorbereiden. Hierbij zullen onder meer religieus erfgoed en agrarisch erfgoed aan bod komen. We willen hierbij de verbinding leggen met andere beleidsvelden zoals duurzaamheid en klimaatadaptatie.

3.3.1 Basis op orde

Cultuurlandschap

Zeeland kent een gevarieerd cultuurlandschap met boven- en ondergronds erfgoed (archeologie). Het cultuurlandschap vertegenwoordigt een belangrijke ruimtelijk kwalitatieve waarde en heeft een hoge economische, maatschappelijke, onderscheidende en intrinsiek culturele waarde.

In 2022 werken we verder aan een actueel kader voor het landschap opgesteld. Hiertoe worden de kernkwaliteiten uit de Handreiking

Landschap uit 2012 verder uitgewerkt. Vanuit erfgoed leveren wij hieraan een bijdrage.

Restauratie grote rijksmonumenten

In 2012 zijn bestuurlijke afspraken tussen IPO en het Rijk afgesloten waarbij wij onze eigen middelen matchen met het gedecentraliseerd rijksgeld voor restauratie van rijksmonumenten.

Jaarlijks subsidiëren wij restauraties van rijksmonumenten (niet-woonhuizen). Voorwaarde hierbij is dat deze restauraties op de juiste manier worden uitgevoerd: met kennis en kwaliteit. Daarnaast is onder meer vereist dat de instandhouding en het gebruik van het monument na de restauratie gewaarborgd is.

In 2022 continueren we deze inzet.

Cultuurfonds voor monumenten Zeeland

Voor de instandhouding van gemeentelijke monumenten en beeldbepalende panden in beschermde stads en dorpsgezichten is de mogelijkheid tot een laagrentende lening bij het Cultuurfonds. Dit is ondergebracht bij het Restauratiefonds.

Het Restauratiefonds helpt eigenaren aan leningen voor onderhoud, restauratie, verduurzaming en herbestemming.

Kwaliteit en Vakmanschap

De behoefte aan vakmensen in de restauratiesector is groot. Jonge vakmensen en zij-instromers zijn nodig om in de behoefte in de restauratiebouw te voorzien.

- We investeren in opleidingen voor restauratie zodat er voldoende vakmensen zijn die cultureel erfgoed op een professionele manier kunnen restaureren.
- Wij subsidiëren Restauratie opleidingsprojecten (ROP) Zeeland.
- Wij subsidiëren de Monumentenwacht Zeeland voor het inspecteren van monumenten en het adviseren van eigenaren over het onderhoud. Hierbij werken we samen met de Monumentenwacht Zeeland die verantwoordelijk is voor de uitvoering.
- Wij ondersteunen daarom het Gilde van Vrijwillige Molenaars zodat dit ambacht levend gehouden wordt en het mogelijk is monumentale molens regelmatig te laten draaien.

Het Gilde van Vrijwillige Molenaars Zeeland heeft tot doel een opleiding te verzorgen voor mensen die monumentale windmolens willen laten draaien.

3.3.2 Erfgoed in ruimtelijke plannen

Ons erfgoed is het behouden waard vanwege de historische waarde, de waarde voor de leefomgeving en de verbindende waarde.

Kaart Cultuurhistorie Zeeland

De Kaart Cultuurhistorie Zeeland zet karakteristieke landschappelijke kenmerken 'op de kaart'. Het bevordert de beleving door aan te geven waar cultuurhistorische waardevolle aspecten van het landschap gevonden kunnen worden. De gegevens die op de Kaart Cultuurhistorie komen te staan vormen een basis voor op te stellen plannen, visies en beleidskaders voor de provincie Zeeland. De data bestaat zowel uit kleine en grote landschapskennmerken en beslaan grote vlakken zoals aardkundige waarden tot en met een klein object als een dijkpaal.

Het doel is om een zo breed mogelijk publiek te voorzien van informatie over de cultuurhistorische waarden van Zeeland die gebruikt kan worden bij het maken van visies, plannen en beleid, maar ook bij publiekswerking, kennisoverdracht, participatie. Tevens vormen de data uit de Kaart Cultuurhistorie een basis in de provinciale omgevingsverordening en kan dienen als 'onderlegger' voor andere plannen.

In 2022 vullen we de Kaart Cultuurhistorie aan met aanvullende data.

Planadvies

Bij planadvies vervult de provincie de wettelijke taak van advisering over Rijksmonumenten. Hierbij werken we samen met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, gemeenten (vaak vertegenwoordigd door Stichting Dorp, Stad en Land) en Erfgoed Zeeland. Dit samenwerkingsverband heeft als doel om de gemeenten te ondersteunen in hun erfgoedbeleid en de uitvoering daarvan.

Eén van de belangrijkste taken is de organisatie van het Planoverleg. Het gaat hierbij om de (verplichte) advisering in het kader van de omgevingsvergunning. Het samenwerkingsverband wordt in opdracht van de provincie gefaciliteerd door Erfgoed Zeeland.

Planologische bescherming historische windmolens

Voor het voortbestaan van historische windmolens is planologische bescherming van belang. Naast het behoud van de belevingswaarde en het historisch karakter van de omgeving is het ook noodzakelijk dat de molens kunnen draaien door behoud van een vrije windvang. Hiervoor is het nodig beperkingen te stellen aan

bebouwing en beplanting in de directe omgeving. In de Verordening Ruimte Provincie Zeeland is daarom beschermende regelgeving voor deze objecten opgenomen. Hierdoor worden gemeenten verplicht zorg te dragen voor een goede planologische regeling ter bescherming van de molenbiotoop (de omgeving rond de molen).

Ook in 2022 zullen wij er bij gemeentelijke ruimtelijke plannen op toezien dat de molenbiotopen beschermd blijven.

Mobiel erfgoed

Wij continueren de ondersteuning van de Stichting Stoomtrein Goes-Borsele vanwege het bijzondere museale, historische en toeristische belang waarvoor deze stichting staat.

Wij stimuleren de instandhouding en ontwikkeling van het varend erfgoed omdat dit onlosmakelijk is verbonden met Zeeland. Wij subsidiëren hiertoe de Stichting Behoud Hoogaars.

3.3.3 Vernieuwing en verbreding

Loods Herbestemming Monumenten

Veel niet-woonhuismonumenten in Zeeland hebben geen of slechts gedeeltelijk een functie. De oorspronkelijke functie is niet of gedeeltelijk aanwezig. Daarbij is de functie vaak geen toereikende financiële drager voor het onderhoud en de ontwikkeling van het monument. Dit is een bedreiging voor het voortbestaan van het monument. Daarnaast krijgen eigenaren of potentiële ontwikkelaars bij herbestemming te maken met een enorme hoeveelheid aan regels, mogelijkheden en subsidies. Het besef dat er bij de restauratie en herbestemming van erfgoed veel komt kijken schrikt veel initiatiefnemers/eigenaren dan ook af.

In andere provincies is de inzet van een professional die begeleiding biedt bij het herbestemmen, restaureren en/of verduurzamen van monumenten erg vruchtbaar gebleken.

Sinds eind 2021 is ook in Zeeland een Loods Herbestemming Monumenten aangesteld. De Loods fungeert als Haarlemse olie tussen de eigenaar, instanties, overheden, bouwbedrijven, financiers en eventuele belangstellenden. Een Loods neemt niet alleen (nieuwe) aanvragen in behandeling maar gaat actief op pad om eigenaren van noodlijdende grote monumenten met een complexe herbestemmingsvraag te ondersteunen in hun project.

Boerderijenregisseur

De boerderijenregisseur biedt sinds eind 2019 ondersteuning aan eigenaren van geselecteerde cultuurhistorisch waardevolle boerderijen van provinciaal belang. De regisseur adviseert bij beheer,

onderhoud, restauratie en herbestemming van dit agrarisch erfgoed. Wij hebben de Boerderijenstichting Zeeland hiervoor subsidie verleend. Ook in 2022 zal de boerderijenregisseur eigenaren van de betreffende boerderijen van advies dienen.

Verduurzamen monumenten

Met de pilot Loods Herbestemming Monumenten zet de provincie een stap naar het verduurzamen van een beperkte groep monumenten. De taak van de Loods is het ondersteunen van eigenaren bij het vinden van een duurzame herbestemming van het monument. Beleid voor het ondersteunen in verduurzaming van andere niet-woonhuismonumenten wordt de komende jaren ontwikkeld.

Netwerk erfgoedorganisaties

In 2020 is besloten om de vrijwilligersorganisaties die actief zijn binnen het cultureel erfgoed geen individuele subsidie meer toe te kennen maar om hen te stimuleren om in samenwerkingsverband aanvragen in te dienen. Centraal aanspreekpunt voor deze organisaties is Erfgoed Zeeland. De provincie zet zich samen met EZ in om de samenwerking tussen de verschillende groepen te optimaliseren en verder door te voeren. Ook in 2022 zetten we deze lijn voort.

Nalatenschap Tweede Wereldoorlog

De nalatenschap van de Tweede Wereldoorlog bestaat uit materiële objecten en immateriële herinneringen die getuigen van de gebeurtenissen tijdens de oorlog. Dit erfgoed is belangrijk om te bewaren en om onderzoek naar te doen. Het houdt het oorlogsverleden levend, het zijn belangrijke bewijzen van de oorlog en ze kunnen worden benut om de betekenis voor de samenleving te vergroten. In het Zeeuwse Nederlandse landschap zijn de sporen van de Tweede Wereldoorlog op veel plekken terug te vinden, maar er bestaat nog weinig verbinding tussen. Het is van belang dat ze worden geïnventariseerd en gepresenteerd, zodat duidelijk blijft wat voor impact de oorlog en meer specifiek de Slag om de Schelde op Zeeland heeft gehad.

In 2022 wordt in afstemming met stakeholders gekeken op welke manier deze plekken zichtbaar en beleefbaar kunnen worden gemaakt en met elkaar kunnen worden verbonden. In de eerste plaats vanwege de maatschappelijke en toeristisch-recreatieve waarde maar ook vanwege kansen op het gebied van klimaatadaptatie (klimaatbuffers, waterberging, biodiversiteit).

Liberation Route

Ook zal in 2022 en 2023 in Zeeland een vervolg worden gegeven aan de Liberation Route. Het Liberation Route Europe Trail Network is een internationaal netwerk van wandelpaden dat in ontwikkeling is om de

belangrijkste regio's van de geallieerde opmars door heel Europa met elkaar te verbinden. De samenwerking tussen de Liberation Route Europe Foundation (LREF) en de Provincie Zeeland is al in gang gezet. De complete route biedt een goede kans voor het in beeld brengen van het Erfgoed Tweede Wereldoorlog in de binnen- en buitenruimte.

Slavernijverleden

De provincie werkt actief mee aan de oprichting van een kennisplatform over het slavernijverleden en de doorwerking in het heden (institutioneel racisme), vanuit het perspectief van vrijheid. Dit kennisplatform wil zich richten op onderzoek, onderwijs en culturele projecten, naar aanleiding van de vraag van het Adviescollege Dia-loggroep Slavernijverleden (juli 2021), in nauwe samenspraak met landelijke initiatieven en ontwikkelingen op dit gebied. In Zeeland zijn diverse sporen van slavernij in kaart gebracht, maar het gestructureerde onderzoek moet nog beginnen.

Als het kennisplatform tot stand komt is het de bedoeling onderzoek te doen naar mensen, plaatsen, gebeurtenissen en verhalen die verband hebben met het slavernijverleden. Het onderzoek richt zich in dat geval ook op archieven van het Zeeuws Archief.

3.4 Archeologie

De Provincie Zeeland heeft een wettelijke taak waar het gaat over archeologie. Enerzijds ontwikkelt de provincie beleid en regelgeving en ondersteunt andere overheden daarin, anderzijds draagt de provincie de zorg voor het Zeeuws Archeologisch Depot. Alle vondsten die gedaan worden tijdens archeologische opgravingen in Zeeland vallen daarmee onder de verantwoordelijkheid van de provincie. Daarnaast heeft de provincie het zichzelf tot taak gesteld de archeologie meer uit te dragen naar zowel de eigen bevolking als naar toeristen.

De archeologie leert ons over de ontstaansgeschiedenis van Zeeland, haar ontwikkeling door de eeuwen heen en hoe onze voorouders om gingen met uitdagingen in hun leefomgeving. Het creëert daarmee een diepe verbondenheid met de plek waar wij wonen. Het gevoel van een gedeelde geschiedenis is een van de belangrijkste pijlers van de sociale identiteit van een groep. Daarmee is de archeologie een essentieel onderdeel van wat ons Zeeuws maakt.

3.4.1 Basis op orde

Zeeuws archeologisch depot

Voor het kunnen uitvoeren van de wettelijke taak zijn basisvoorzieningen nodig. Een belangrijke hiervan is het archeologisch depot. In

2022 zal samen met Erfgoed Zeeland, waar momenteel het beheer van het depot is belegd, en andere stakeholders in het archeologisch veld uitgewerkt worden hoe het depot toekomstbestendig georganiseerd kan worden. Hoofddoel daarbij is het adequaat zorgdragen voor de provinciale archeologische collectie, door juiste registratie, ontsluiting en conservering. Er bestaat bovendien al langer de wens om het Zeeuws Archeologisch Depot toegankelijker te maken (fysiek en digitaal) voor het publiek. Hier zal in de periode 2023-2024 uitvoering aan gegeven worden.

Een aan het depot gerelateerde ontwikkelactiviteit die ook in 2022-2024 plaats blijft vinden is het verder ontwikkelen van de digitale pakbon, het systeem waarmee opgravingsdocumentatie digitaal door het depot in ontvangst genomen wordt. Hierin heeft het Zeeuws Archeologisch Depot nationaal een trekkende rol.

Intrinsieke waarde archeologie

De ontstaansgeschiedenis van Zeeland is zeer complex. Vrijwel elk onderdeel van ons huidige landschap is ontstaan door menselijk handelen. De Zeeuwse klei is zeer geschikt om de sporen van dit menselijk handelen te conserveren. Zeeland heeft dan ook een zeer rijk bodemregister. Er is landelijke wetgeving waarin de bescherming van dit erfgoed is vastgelegd op basis van het verdrag van Malta. De taak van de provincie in het beschermen van de archeologie ligt vooral in de advisering van het bevoegd gezag bij ontgrondingen (RUD) en bestemmingsplannen (Gemeenten). Ook wordt vanuit de provincie op het onderwerp archeologie interbestuurlijk toezicht gehouden.

3.4.2 Vernieuwing en ontwikkeling binnen de archeologie

Agenda

De Provinciale Onderzoeksagenda Archeologie Zeeland (POAZ) blijft de basis voor het te stimuleren onderzoek voor de komende jaren. Nieuwe ontwikkeling worden ook in 2022-2024 gedeeld via het Provincie breed Overleg Zeeuwse Archeologie (PROZA) en het Vakberaad van Provinciaal Archeologen. Concrete ontwikkelingen die nu gaande zijn en in 2022-2024 nog meer de aandacht zullen hebben zijn:

- Het oprichten van het Platform Verdrongen Dorpen en Steden. Dit wordt vanuit de provincie gecoördineerd. Hierin is vooral ruimte voor activiteiten en/of projecten die zich richten op publiekswerking van archeologie.
- Er wordt onderzocht waar de mogelijkheden liggen voor het realiseren van een of meerdere archeohotspots. Dit zijn

plekken waar het publiek daadwerkelijk aan de slag kan met de archeologie. Een van de plekken die hier in meegenomen zal worden is het Zeeuws Archeologisch Depot.

- Zeeland zal ook de komende jaren deelnemen aan de Nationale Archeologie dagen. Ook hier heeft het Zeeuws Archeologisch Depot een rol.
- In 2022 staat een congres gepland over de Romeinse vondsten van Colijnsplaat (i.s.m. Gemeente Noord-Beveland, Universiteit Gent en het Rijksmuseum van Oudheden).
- In 2022 zal de band met de Universiteit van Gent verder versterkt worden en zal ook verdere toenadering gezocht worden met universiteiten in Nederland voor het onderwerp archeologie.
- Er zal gewerkt worden aan een overzichtskaart van archeologische resten uit de eerste en tweede wereldoorlog. Deze kaart zou kunnen dienen als eerste basis voor het ontwikkelen van gemeentelijk beleid op de archeologie van deze periode.
- Er wordt een synthese geschreven over de archeologie van Zeeland en de bijdrage van recent onderzoek aan ons huidige kennisniveau in het kader van het project "Oogst van Malta".

3.5 Musea

3.5.1 Basis op orde

Themamusea

De voorbereiding van museumbeleid is in een vergevorderd stadium. Het wordt door GS separaat vastgesteld in 2022. Het museumbeleid van de Provincie Zeeland is gericht op een kernkeuze over de basisinfrastructuur van provinciale musea: de zogenoemde themamusea. Het voorstel is om in de periode 2022-2024 de volgende musea als basisinfrastructuur te zien en te benoemen tot themamuseum:

- het Zeeuws Museum
- Watersnoodmuseum
- Zeeuws Maritiem MuZEEum
- Bevrijdingsmuseum Zeeland
- Industrieel Museum Zeeland

Voorwaarden themamusea

Provincie Zeeland wil de komende jaren op drie manieren gericht bijdragen aan het toekomstbestendig maken van deze vijf themamusea. Het doel is om de basisinfrastructuur van de themamusea op orde te krijgen, en ook dat ze bijdragen aan de verbreding en vernieuwing van hun blik én voor de sector. De themamusea worden de komende drie jaar gemonitord op de volgende voorwaarden:

- inhoudelijke kwaliteit en intrinsieke waarde van cultuur;
- maatschappelijke opgaven;
- provinciale of nationale uitstraling;
- domein overstijgend samenwerken;
- lacune in voorzieningen en/of activiteiten in het cultuurland;
- de drie Codes Cultuur;
- toeristische en economische meerwaarde.

De themamusea moeten aan deze voorwaarden voldoen om bij de evaluatie in 2024 deel te blijven uitmaken van de provinciale infrastructuur. We gaan in 2022 met de themamusea samen onderzoeken hoe dit uitgewerkt wordt. Dit kan per museum verschillend zijn.

3.5.2 Vernieuwing en verbreding

Er zijn drie domein overstijgende thema's waarbinnen de samenwerking tussen de themamusea én de samenwerking met de flankerende instellingen verder vorm kan krijgen.

Economisch: promotie en marketing

Samenwerking tussen de themamusea vergroot het publieksbereik. De musea vertellen het historische verhaal van Zeeland in al haar facetten en vanuit uiteenlopende gebeurtenissen, zoals de Watersnoodramp, Michiel de Ruijter, de Slag om de Schelde, de industriële ontwikkeling. Dit verhaal is samengevat in een merkconcept: 'Zeeland, Land in Zee'.

De themamusea sluiten hun individuele promotie- en marketingcampagnes aan op het actuele 'grote verhaal'. Voor het imago van de themamusea ligt hier een kans, ook in relatie tot de overige Zeeuwse musea (waaronder haar mobiel erfgoed) die de kleine verhalen van Zeeland vertellen. Het communicatieverhaal van Zeeland gaat over de Zeeuwse identiteit en over de zichtbaarheid naar buiten. Het beeldmerk dat een rol speelt bij citymarketing en bijdraagt aan de toeristische aantrekkelijkheid van Zeeland moet overeenkomen met het zelfbeeld van haar inwoners en (museale) organisaties.

Thematisch: netwerk en samenwerking

Er zijn negen erfgoedlijnen door het verleden van Zeeland. De Zeeuwse erfgoedlijnen profileren Zeeland rond aansprekende thema's die passen bij het karakter en verleden van de provincie. Ze moeten helpen om het Zeeuwse verleden dichtbij de inwoners en gasten van Zeeland te brengen en hen een unieke en waardevolle beleving te bezorgen.

Alle negen erfgoedlijnen zijn vertegenwoordigd in de huidige themamusea:

- Strijd tegen het water (Watersnoodmuseum);
- Poort naar de wereld (Zeeuws Maritiem MuZEEum);
- Sterk Zeeland (Bevrijdingsmuseum Zeeland);
- Nieuw Zeeland (Industrieel Museum Zeeland).

Het Zeeuws Museum is een koepelmuseum waarin alle erfgoedlijnen samenkomen. Het vertalen van de erfgoedlijnen naar kunst- en cultuurroutes, onder de vleugels van Zeeuwse Ankers en in samenwerking met detailhandel, horeca en toeristisch ondernemingen en met bijdragen van de themamusea, heeft potentie.

Geografisch: digitalisering en hybride collecties

De themamusea zijn gevestigd op Walcheren, Zeeuws-Vlaanderen, Zuid-Beveland en Schouwen-Duiveland. Dit betekent dat er op Noord-Beveland, Tholen en Sint-Philipsland geen themamusea aanwezig zijn. De themamusea staan voor de opgave om deze gebieden te betrekken bij hun activiteiten en tentoonstellingen. Het digitaliseren van de collectie draagt hieraan bij. De musea kan ook de opdracht gegeven worden pop-up plaatsen te realiseren, of broedplaatsen, proeftuinen, maakateliers, open depots en andere innovatieve concepten of productmarktcombinaties die het publieksbereik vergroten (deelname aan beurzen, congressen, festivals en uitmarkten).

3.5.3 Maatschappelijk rendement en intrinsieke waarde

De themamusea spelen een belangrijke rol in de toeristische aantrekkelijkheid en het vestigingsklimaat van Zeeland. In dit verband wordt een extra randvoorwaarde toegevoegd voor de vijf themamusea die deelnemen aan de provinciale infrastructuur: zij hebben een toeristische en economische meerwaarde. De intrinsieke waarde van cultuur is in deze randvoorwaarde leidend. Het maatschappelijk rendement telt en niet het economisch gewin dat zich laat meten in bezoekersaantallen en andere kwantitatieve data.

De themamusea worden in hun kennis- en organisatieontwikkeling getoetst op een kwalitatieve bijdrage aan de culturele infrastructuur en aan een creatieve en duurzame economie. In 2022 zal de Boekmanstichting in samenspel met de themamusea gevraagd worden een monitor² te ontwikkelen en in te zetten om te kijken wat de musea teweeg brengen bij hun bezoekers en in de samenleving. Beleving en betekenisgeving zijn een leidraad in het opstellen van de criteria voor toetsing. De nieuwe randvoorwaarde (toeristische en economische

meerwaarde) geldt zowel voor de huidige themamusea als voor de Zeeuwse musea die tot de provinciale infrastructuur willen toetreden.

3.6 Immaterieel erfgoed en herdenken

Immaterieel erfgoed is breed en omvangrijk. In de beleidsperiode (2013-2016) is gestart met bevorderen van de inhoudelijke samenhang bij cultureel erfgoed door te werken aan Zeeuwse Ankers (www.zeeuwseankers.nl) de culturele biografie van Zeeland. Hierin wordt de informatie uit verleden en heden van een plek, een persoon, een voorwerp, een gebouw of een document in samenhang gebracht: 'verhalen die verbinden'. In het kader van Zeeuwse Ankers zijn in de afgelopen periode negen Zeeuwse Erfgoedlijnen gedefinieerd. Deze overkoepelende verhaallijnen brengen samenhang en focus in het Zeeuwse erfgoed (en met andere beleidsonderdelen) en vormen een kapstok voor nieuwe ontwikkelingen en arrangementen.

Immaterieel erfgoed

Immaterieel erfgoed is erfgoed dat beleefd wordt door gemeenschappen. Het is onder meer een verzameling van regionale tradities, verhalen, streektales en klederdrachten. Het bestendigt cultuur, geeft een gevoel van continuïteit en heeft direct te maken met mensen. Tegelijkertijd is immaterieel erfgoed in beweging. Nederland brengt het immaterieel erfgoed van het hele land in kaart. Provincies zorgen voor een provinciale inventarisatie van het immaterieel erfgoed én ze houden dat erfgoed ook levend. Vanuit het grotere beleid van Erfgoed Zeeland is er in het kader van immaterieel erfgoed aandacht voor streektales en volkscultuur. Daarnaast is immaterieel erfgoed de basis voor Zeeuwse Ankers.

Zeeuwse Ankers

Wij willen dat iedereen zich thuis voelt in Zeeland. Daarom versterken wij de identiteit van Zeeland door het verhaal van Zeeland zichtbaar en beleefbaar te maken. Om dit doel te bereiken subsidiëren wij o.a. Erfgoed Zeeland die via verschillende activiteiten het verhaal uitdraagt. Wij voeren in 2022 de regie en bevorderen/stimuleren daar waar mogelijk de samenwerking. De coördinatie voor de uitvoering ligt bij Erfgoed Zeeland.

Zeeuwse Ankers is een samenwerkingsverband tussen het Zeeuws Archief, Erfgoed Zeeland, ZB, Bibliotheek van Zeeland, Het Zeeuws Landschap, Stichting Landschapsbeheer Zeeland, het Zeeuws Museum, Waterschap Scheldestromen en de Provincie. Het ontsluit en behoudt het (immaterieel) cultureel erfgoed door middel van verhalen, video's, routes en activiteiten. De partners leveren een bijdrage vanuit hun expertise.

² Of een toevoeging aan de huidige monitor cultuur / het onderzoek de waarde van cultuur door het HZ-kenniscentrum Zeeuwse samenleving

We willen de Zeeuwse identiteit verder ontwikkelen en versterken. Het verhaal moet worden beleefd en verteld aan het publiek. In Zeeuwse Ankers staan Zeeuwse verhalen en de verhaallijnen en de organisaties die deze vertellen centraal. Zeeuwse Ankers vertelt verhalen over landschap, monumenten, voorwerpen en mensen. Verleden, heden en toekomst worden met elkaar verbonden.

Omdat Zeeuwse Ankers sterk verbonden is met de Zeeuwse identiteit is ruimte voor doorontwikkeling van belang. In het bijzonder om het contact met het publiek te waarborgen – zowel binnen als buiten de provincie. Daarbij moet er oog zijn voor de beweging die de Zeeuwse samenleving maakt, de wensen van de betrokken cultuurorganisaties en de behoeften van de provincie. Dialoog staat hierbij centraal.

3.7 Cultuureducatie

3.7.1 Intrinsieke waarde

Cultuureducatie

Cultuureducatie is gericht op de culturele ontwikkeling van inwoners. Kunstzinnige vorming draagt bij aan persoonlijke ontwikkeling, zelfbeeld, identiteit en burgerschap. Kunstzinnige activiteiten dragen bij aan algemene cognitieve vaardigheden; het vermogen te reflecteren, creativiteit en kritisch denken. De motorische ontwikkeling krijgt een impuls, communicatieve vaardigheden verbeteren en sociale vaardigheden als samenwerken, empathie en zelfvertrouwen van kinderen en jongeren nemen toe.

Bij het aanleren van de zogenaamde 21-ste eeuw vaardigheden speelt cultuureducatie een wezenlijke rol, creatief denken, probleem oplossen, kritisch denken en samenwerken komen tot ontwikkeling. (bron LKCA).

Stimuleren jongeren

Alle overheidslagen hebben een verantwoordelijkheid ten aanzien van cultuureducatie. In het beleid concentreert Provincie Zeeland zich op het stimuleren van de cultuureducatie op scholen en een doorgaande leerlijn voor jongeren gedurende hun gehele schoolcarrière.

De afgelopen jaren kwam dit neer op:

- Matchen van de landelijke subsidie van Cultuureducatie met Kwaliteit (vooral gericht op schoolgaande jeugd tot en met 12 jaar);
- Subsidie geven aan scholierenvervoer naar culturele instellingen en ondersteuning van aanbod voor middelbare scholieren en studenten (o.a. HZ cult) in aanvulling op landelijk beleid.

Daarnaast ondersteunen we al langere tijd een aantal buitenschoolse ontwikkeltrajecten voor jongeren, waar het ontdekken en ontwikkelen van het eigen culturele talent voorop staan. Dit bevindt zich op het grensvlak van buitenschoolse cultuureducatie en cultuurparticipatie.

3.7.2 Basis op orde focus 2022– herstructurering cultuureducatie, steunfunctie en scholierenvervoer

In 2020 is in het kader van de evaluatie van Cultuureducatie met Kwaliteit (CMK II) onderzoek gedaan naar de stand van zaken in Zeeland ten aanzien van cultuureducatie in het onderwijs. Daar kwam uit dat alle onderwijsvormen bezig zijn met cultuureducatie en dat de inrichting zich kenmerkt door de eigenheid van scholen en culturele sector en een overheid die zich als facilitator op enige afstand beweegt, maar er door de kolommen beperkt wordt samengewerkt.

Het Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst zet zich in om de aandacht voor cultuureducatie, cultuurparticipatie en de toegankelijkheid van cultuur te vergroten. Samen met het Fonds voor Cultuurparticipatie en het ministerie van OCW maakten ze het programma Cultuureducatie met Kwaliteit (CmK).

In een dunbevolkte, landelijke provincie met relatief kleine scholen en specifieke situationele vraagstukken op het gebied van bereikbaarheid, krimp en weglek is regie en samenwerking een basisvoorwaarde om te zorgen dat voorzieningen bereikbaar én betaalbaar zijn en blijven. Aanbevolen wordt om een gezamenlijke Zeeuwse ambitie te formuleren en in die periode toe te groeien naar de uitvoering hiervan.

Huidige CMK-periode

Een belangrijke uitgangspositie voor de huidige CMK-periode is dat naast de provincie nu weer alle Zeeuwse gemeenten deelnemen en financieel bijdragen. Tevens is er gezamenlijk een opdracht geformuleerd voor een procesbegeleider, die in de zomer van 2021 van start is gegaan met de stakeholders om vorm te geven aan een vervolg op basis van de aanbevelingen in de evaluatie. In december is de eindrapportage opgeleverd in de vorm van een startnotitie voor het vervolg. Daarin wordt geadviseerd een route te starten naar de vorming – op termijn – van één organisatie cultuureducatie Zeeland met een bijpassend stappenplan.

In de eerste stappen wordt geconcentreerd op stroomlijnen van de

cultuureducatie voor het onderwijs en het vormgeven van een steunfunctie. Met name ten aanzien van dat laatste punt ligt er nu een vraag tot investeringsbereidheid van de Provincie voor.

Cultuurbus

Een voorbeeld van wat we kunnen rekenen tot een steunfunctie betreft het scholierenvervoer naar culturele instellingen, ook wel bekend als de Cultuurbus. En dan met name het deel dat voorziet in een eenvoudig en overzichtelijk centraal reserveringssysteem en de bemensing daarvan. Een incidentele meerjarige subsidie heeft dit mogelijk gemaakt. De huidige subsidie voorziet ook in een impuls om deel te nemen, door het scholierenvervoer vrijwel gratis aan te bieden binnen bepaalde voorwaarden.

In 2022 moeten we beslissen of en hoe we de Cultuurbus na afloop van de meerjarige subsidie willen behouden. Er is reeds verzocht een plan op te stellen hoe dit toekomstbestendig in te bedden na afloop van de aanvankelijke impuls van de meerjarige subsidie. Het ligt voor de hand ook de besluitvorming op dit onderdeel in het bredere vraagstuk rondom inrichten van een steunfunctie te betrekken.

3.7.3 Vernieuwing focus 2022 – heroriëntatie inzet op aanbod, beroepsklimaat en (grensoverschrijdende) samenwerking in de filmeducatiehub

Cultuureducatie

Met het concentreren in 2021 op vraagstukken rondom de structuur van cultuureducatie in Zeeland, is de evaluatie van een ander deel van het Provinciaal beleid nog niet gebeurd. Het andere deel betreft de inzet om aanbod voor voortgezet onderwijs en beroepsonderwijs te ondersteunen. We ondersteunden dit aanvullend op het dan geldende nationale beleid wat zich concentreerde op cultuureducatie voor kinderen tot 12 jaar. Het landelijk beleid, en ook Cultuureducatie met Kwaliteit III richten zich ook steeds meer op een doorlopende leerlijn voor de hele onderwijsketen tot en met het Voortgezet Onderwijs. Om die reden is een heroriëntatie op zijn plaats. Vooralsnog wijzigen we de inzet in 2022 niet.

Cultuurprofessionals

Bij de heroriëntatie betrekken we dat het docentschap voor veel cultuurprofessionals een belangrijk onderdeel is in hun gemixte beroepspraktijk. Met gemixte beroepspraktijk bedoelen we dat veel cultuurprofessionals vaak niet één baan of één opdracht hebben, maar er verschillende naast elkaar hebben. In het kader van het verbeteren van het beroepsklimaat voor

cultuurprofessionals wordt er in 2022 ook verkend of er betere verbindingen met kunstvakonderwijs gelegd kunnen worden. Dit wordt doorgaans niet direct tot de cultuureducatie gerekend, al gaat dit wel om mogelijke vooropleidingen of post-graduate trajecten. Daar staat echter de beroepsspecifieke ontwikkeling van de – toekomstig- cultuurprofessional centraal. Bij cultuureducatie staat meer de algemene ontwikkeling en eerste ontdekking van mogelijk talent centraal.

Consulent filmeducatie

Het Nederlands Filmfonds heeft voor de periode tot 2024 subsidie beschikbaar gesteld voor filmeducatiehubs. Film by the Sea vormt in samenwerking met Brabant en Limburg de Filmeducatiehub Zuid. Deze grensoverschrijdende oriëntatie zorgt voor een extra landelijke geldstroom (vanuit multiplier) en meer uitwisseling van kennis en kunde, te beginnen met een consulent filmeducatie die uit deze middelen wordt gefinancierd.

De consulent gaat dus niet vanuit Film by The Sea aan het werk, maar vanuit de cultuureducatieketen. Nadere afspraken worden daar momenteel nog over gemaakt. Dit consulentschap kan overigens ook gezien worden als een voorbeeld van een steunfunctie.

3.8 Kunsten

Tot de kunsten rekenen wij zowel amateurkunsten als de professionele kunsten. De kunsten worden in het algemeen onderverdeeld in podiumkunsten (bv theater) en beeldende kunsten (bv. schilderkunst).

3.8.1 Intrinsieke waarde

De intrinsieke waarde van cultuur in het algemeen beschreven we reeds eerder in dit document. Er is doorgaans weinig discussie wanneer kunsten inspireert, verwondert of vormt. Wanneer kunsten echter prikkelen, uitdagen of schuren wordt dit lastiger. Tegelijk bewijzen de kunsten pas echt hun waarde wanneer de ruimte er is om beide te bewerkstelligen.

Zoals ook de Raad voor Cultuur bepleit:

“Een onafhankelijke en eigenstandige positie houdt in dat de kunsten niet gebukt gaan onder actuele wensen uit de maatschappij of economische wetten. Deze fundamentele onafhankelijkheid moet de maatschappij durven mogelijk te maken, ook al leidt dat niet meteen tot nuttig toepasbare producten.

Echte innovatie kan alleen ontstaan door het ondenkbare, het nieuwe en het onwenselijke te onderzoeken, te bevragen, te bespotten en te verrijken”.

Dialogo over kunsten

De dialoog, een open gesprek over wat kunsten nu echt betekenen of zouden moeten betekenen, is het beste instrument om ook de moeilijke en lastige kanten daarvan met elkaar te verkennen. We hebben ZB gevraagd een dialoog serie rondom dit onderwerp uit te voeren in 2022.

3.8.2 Basis op orde focus 2022

In de inleiding gaven we reeds aan dat de subsidies in 2022 nog niet gewijzigd worden. Dat geldt ook voor de kunstenorganisaties (zie financiële bijlage voor een overzicht). Ze zijn gevraagd om vanuit de eigen ambities te reflecteren op de pijlers uit de Ontwikkelagenda en een eerste ronde gesprekken naar aanleiding van die gesprekken zijn inmiddels al gehouden.

Daar komen al een aantal aandachtspunten uit voort die we in 2022 verder willen verdiepen:

- De drie Codes Cultuur;
- Monitoring (behoefte aan meer inzicht in eigen en potentieel publiek);
- Subsidieverlening in relatie tot het Algemeen subsidie besluit.

De drie Codes Cultuur

Van de landelijk gesubsidieerde organisaties in de Rijksbasis infrastructuur (BIS) wordt verwacht dat ze hun werken in lijn met drie codes:

- Cultural Governance
- Inclusie
- Fair Practice Code

Er wordt daar gewerkt vanuit het principe 'pas toe en leg uit', om organisaties ook de tijd te geven hun werkwijzen stapsgewijs bij te stellen.

Eens in de vier jaar adviseert de Raad voor Cultuur over de toekenning van rijkssubsidies aan culturele instellingen. Dit jaar in het kader van de Basisinfrastructuur 2021-2024 (BIS).

Fair Practice Code

Bij de Zeeuwse organisaties heeft de Fair Practice Code de meeste aandacht. Bij deze code gaat het om het principe dat cultuurprofessionals fatsoenlijk betaald worden voor hun diensten.

Vanuit de intrinsieke motivatie om te creëren accepteren zowel de

professionals zelf als de instellingen nog regelmatig een lagere beloning dan passend is. De Provincie zowel als de gesubsidieerde organisaties zijn het met elkaar eens dat loon naar werk het uitgangspunt dient te zijn. In de praktijk brengt dit lastige beslissingen met zich mee, waar door verschillende instellingen verschillend mee om wordt gegaan. De ene organisatie zegt alleen samen te werken met organisaties die zich hieraan houden, terwijl een andere organisatie zegt hier niet aan te kunnen voldoen met het huidige budget. Wij willen in 2022 met de organisaties toewerken naar een duidelijke richtlijn voor de toepassing van de Fair Practice Code per 2023.

Monitoring

De kunsteninstellingen voelen de noodzaak om te investeren in (verbreden van) hun publieksbereik. Om hierin goede keuzes te maken, moeten ze zowel hun huidige publiek als potentieel nieuwe publieksgroepen beter leren kennen. Het ontbreekt de afzonderlijke organisaties doorgaans aan de middelen en expertise om dit geheel zelfstandig op te pakken. Daarbij heeft het meerwaarde om niet alleen per organisatie inzicht te hebben, maar ook voor het bredere veld.

Het is mede om die reden dat de Cultural Board in hun pre-advies pleit voor het provinciaal organiseren van dit onderzoek. En het sluit ook aan bij de eigen monitoringsbehoefte van de Provincie (zie pag. 8). Er is inmiddels gevraagd aan het Kenniscentrum Zeeuwse Samenleving (KCSZ) om met een projectvoorstel te komen.

Subsidieverlening

Voor organisaties betekent de basis op orde ook een gezonde financiële huishouding. Waar we enerzijds cultureel ondernemerschap willen stimuleren (zie pag. 7) hebben we in 2021 het signaal ontvangen dat de provinciale subsidieregels hierin een struikelblok kunnen vormen. Dit signaal wordt meegenomen in de evaluatie van het huidige Algemeen Subsidie Besluit en Algemene Subsidie Verordening van de Provincie.

De eerste verantwoordelijkheid voor de amateurkunsten ligt bij de gemeenten. In de samenwerking met de gemeenten ondersteunen wij gezamenlijk via de regioarrangementen een deel gemeente overstijgende amateurkunst activiteiten. Onze directe verantwoordelijkheid is hierop aanvullend en beperkt zich tot enkele culturele (talent) ontwikkelingstrajecten voor de Zeeuwse jongeren, in lijn met de beschreven inzet op de keten cultuureducatie – talentontwikkeling – beroepspraktijk. In 2022 verkennen we welke kansen de gewijzigde landelijke inzet op cultuurparticipatie nog voor de provincie bieden.

Impulsen beroepsklimaat

In Zeeland willen we letterlijk en figuurlijk ruimte maken voor hedendaagse kunst(enaars). Dat wil zeggen: ontwikkelruimte en uitdaging bieden. Het is belangrijk dat talenten zich kunnen ontwikkelen, er ruimte is om werk te maken en aan publiek te laten zien, horen en lezen.

Omdat we de intrinsieke waarde van kunst hoog in het vaandel hebben staan spreken wij van kunstenaars. Daarmee bedoelen wij in ieder geval (soms ook onderling met elkaar verbonden):

- toonkunstenaars (zoals musici, componisten);
- beeldkunstenaars (zoals filmmakers, schilders, beeldhouwers);
- woordkunstenaars (zoals dichters, schrijvers, acteurs, spoken word);
- bewegingskunstenaars (zoals dansers, theatermakers);
- mediakunstenaars (videokunstenaars, digitale kunst);
- kunstenaars in de toegepaste kunsten (zoals architecten, vormgevers, design).

Brandbrief Nieuw Zeeuws Licht

Een vitaal kunstklimaat voor kunstenaars is essentieel voor de basisinfrastructuur. Simpel gezegd: zonder kunstenaars geen kunst. Zij zijn de 'voedende bron' en houden het kunstklimaat levend(ig) als zij de mogelijkheid krijgen om met hun werk het systeem van nieuw leven te voorzien. In esthetisch, scheppende maar ook zeker in kritische zin. De brandbrief 'Daar gaat een lichtje branden' van platform Nieuw Zeeuws Licht (mei 2021) is daar een lichtend voorbeeld van. Begeleid door een lege dvd en met citaten van de maatschappijkritische Bertolt Brecht, vroegen Zeeuwse beroepskunstenaars aandacht voor hun situatie, voor de gevolgen van de coronacrisis op hun beroepspraktijk én voor de (on)mogelijkheden van het werken in Zeeland.

Platform Nieuw Zeeuws Licht is een nieuw aanspreekpunt voor Zeeuwse beroepskunstenaars. Sommigen zien zichzelf als cultureel ondernemer, anderen liever als autonoom kunstenaar. Ze werken interdisciplinair, toegepast, ambachtelijk en/of innovatief.

Wat is er gebeurd met deze noodkreet? "Het is niet onopgemerkt gebleven."

Kunstenaars hebben een ecosysteem nodig - pijler basis op orde - om hun werk te tonen, om reflectie de ruimte te geven, om te ontwikkelen en om opgemerkt en erkend te worden en dat werd eens te meer duidelijk (gemaakt).

Het onderzoek van de Boekmanstichting 'Ongelijk getroffen, ongelijk

gesteund' – is gebaseerd op gesprekken met het Zeeuwse culturele veld. Hierin staat beschreven dat zelfstandige cultuurprofessionals in de culturele sector tijdens de coronacrisis het hardst getroffen zijn (en worden). Ook zijn er verschillende adviezen van de Raad voor Cultuur.

Wij zien het stimuleren van het beroepsklimaat voor cultuurprofessionals als belangrijkste opgave. Dat gaat plaatsvinden binnen de pijler vernieuwing en verbreding.

3.8.3 Wat gaan we doen in 2022?

Chief werkplaats/hubs

Wat is ervoor nodig om het beroepsklimaat voor kunstenaars in Zeeland te stimuleren? Via de ontwikkelagenda gaan we dat de komende periode verder onderzoeken en uitwerken maar we hebben door middel van gesprekken met het culturele veld en beroepskunstenaars in het bijzonder ook al een aantal concrete punten waaraan we in 2022 gaan werken.

Voor deze ontwikkelingen maken we (financiële) middelen vrij. In 2021 is ter voorbereiding de opdracht Chief werkplaats/Hubs ingevuld.

Werkplaatsen en presentatieruimten

Voor zowel huidige als toekomstige kunstenaars is behoefte aan meer en voldoende werkplaatsen en –ruimte, van ateliers tot presentatieruimte, om nieuw werk te presenteren. In verbinding met en ondersteund door Zeeuwse culturele instellingen. Bovendien biedt Zeeland juist voordelen ten opzichte van andere delen van Nederland als het – letterlijk – om werkruimte gaat. Echter, een aandachtspunt dat ook in andere delen van Nederland geldt is de betaalbaarheid van woonruimten. Er zijn voldoende kansen om gebruik te maken van leegstaande accommodaties. Samen met de gemeenten, via Overleg Zeeuws Overheden (OZO), stellen we in 2022 een plan op om meer werkruimten beschikbaar te stellen.

Onderzoek & Ontwikkeling

Ten behoeve van de ontwikkeling van het cultuurveld in Zeeland – die in verbinding staat met en reflecteert op de huidige tijd en wereld zowel regionaal als (inter-)nationaal – en het aantrekken van (nieuwe) kunstenaars moeten meer mogelijkheden komen voor kunstenaars om nieuw werk te maken. Door middel van open oproepen en producties via culturele instellingen en door middel van opdrachten via andere organisaties. In gesprekken over de ontwikkelagenda gaan wij dit proactief stimuleren.

Zowel in de breedte als in de diepte ontwikkelen. Dat wil zeggen: het waarderen van bestaande, kwalitatieve initiatieven én het mogelijk maken en uitnodigen van nieuw werk. Daarbij is het belangrijk dat kunstenaars gefaciliteerd worden om (kleinschalig) projecten uit te voeren en dat gebruikgemaakt kan worden van cofinanciering voor aanvragen bij (inter-)nationale fondsen. Op die manier sluiten we vanuit Zeeland beter aan bij de landelijke ontwikkelingen en maken we optimaal gebruik van diverse geldbronnen.

Dit zal de kwaliteit en de uitkomsten ten goede komen onder andere omdat de middelen, capaciteit en expertise op sommige vlakken in Zeeland beperkt is. In Zeeland moeten er, net als in andere provincies, meer mogelijkheden voor kunstenaars komen om werk te maken. In het kader van de ontwikkelagenda doen wij dit via pilotprojecten om snel tot resultaat te komen en anderzijds te leren, ontwikkelen en succesvolle resultaten te borgen in beleid.

Krachten bundelen

Uit gesprekken met fondsen blijkt dat er vanuit Zeeland gemiddeld weinig gebruik wordt gemaakt van subsidieregelingen. Dit heeft verschillende oorzaken:

- Ten eerste wordt er veel zelf organiserend vermogen van kunstenaars gevraagd - ze zijn zowel back- als frontoffice tegelijkertijd,
- Daarnaast is er een gebrek aan mogelijkheden tot – vaak gevraagde – cofinanciering.
- Het ontbreekt de kennis en/of vaardigheid om succesvolle subsidieaanvragen te doen terwijl er aan goede ideeën en wil gebrek is.

Daarom willen we in 2022 meer kunstinitiatieven een kans van slagen geven. Dit doen we door:

- Actief in dialoog te gaan met beroepskunstenaars binnen en buiten Zeeland.
- De planontwikkeling te begeleiden (daarbij valt te denken aan advies, inzet netwerk/gemeenschap).
- Het begeleiden van de aanvraag in combinatie met (mogelijkheid tot) cofinanciering om kansrijke initiatieven van de grond te krijgen en vernieuwing en verbreding te stimuleren.

Ook maken wij dankbaar gebruik van de regiomakelaars van het Mondriaan Fonds en Fonds Cultuurparticipatie. We leggen verbanden met andere fondsen.

Platform voor kunstenaars

Momenteel is Nieuw Zeeuws Licht – het platform voor kunstenaars in Zeeland - een facebookgroep maar er is behoefte aan een verbin-

dende, professionele factor tussen instituten en kunstenaars, praktisch en laagdrempelig. Waar kunstenaars, huidige en toekomstige, om hulp kunnen vragen of aanbieden, kennis en vaardigheden uit kunnen wisselen en waar informatie over kansen en financieringsmogelijkheden te vinden is.

Waar bovendien ook een plek is waar ruimte is voor vernieuwing en verdieping, voor kunstkritiek, -reflectie en -communicatie in de vorm van recensies, beschouwingen, artikelen. Dit is van belang voor (de ontwikkeling van) kunstenaars en instellingen en dus ook voor de bezoeker. Naast de Zeeuwse Cultuuragenda is behoefte aan brede en verdiepende reflectie op cultuuractiviteiten. Dit is essentieel voor het historisch besef, onze aansprekende, gedeelde geschiedenis waar we trots op zijn of die we juist kritisch(er) mogen bezien en een vorm van cultuureducatie. Door middel van kunstbijdragen en archivering maken we cultuuractiviteiten en ontwikkeling levend.

We verkennen wat nodig is om een dergelijk platform op te zetten met als doel om een levendig kunstklimaat te stimuleren.

Ontwikkelingsmogelijkheden

Het is belangrijk om te zorgen voor faciliteiten voor (door)ontwikkeling. Bijvoorbeeld aan de hand van nieuwe opleidingsmogelijkheden en/of door verbindingen te leggen tussen jonge kunstenaars en meer ervaren kunstenaars in Zeeland. Bijvoorbeeld zoals het Gilde-leren. Dit is een bijzondere vorm van opleiding via ervaringsoverdracht waarbij studenten leren en werken in de praktijkomgeving zelf.

Een jonge kunstenaar (leerling) komt onder de hoede van een ervaren kunstenaar (meester). Dit kan één iemand zijn maar de ervaring op verschillende plekken leert tevens dat een 'broedplaats' (werkplaats, vrijplaats) waarbij verschillende mensen van verschillende generaties – 'It takes a village to raise a child' - en dus (subjectieve) kwaliteiten aanwezig zijn, een voedingsbodem voor een (jonge) kunstenaar is en daarmee essentieel voor de vorming in Zeeland.

We verkennen en stimuleren in 2022 initiatieven die de ontwikkelingsmogelijkheden van (jonge) kunstenaars, bijvoorbeeld via werkplaatsen of een postacademische opleiding kunnen vergroten.

Vernieuwing en verbreding

Tevens is het essentieel om oog te hebben voor de spanning tussen samenwerking én uitdaging tot verdere professionele ontwikkeling door kritische weging. De 'staat van dienst' en de kracht van afstemming en verbinding enerzijds en de professionele ontwikke-

ling en (autonome) scheppingsdrang anderzijds. De dynamiek van kwaliteitseisen en perspectieven van buitenaf kunnen een (welkome) prikkel tot ontwikkeling zijn. Daarbij kan grensoverschrijdende samenwerking ook helpen bij vernieuwing. Onder andere door het zorgvuldig kiezen van onafhankelijke commissies met leden met verschillende inhoudelijke expertise. Zowel inhoudelijk op gebied van kunst en cultuur als ook geografisch: lokaal, regionaal en internationaal want van bovenregionale relevantie. Gebruikmaken van mensen buiten Zeeland om te helpen zien en vertalen wat de potentie voor Zeeland is en daar gebruik van maken ten behoeve van ontwikkeling en verbreding.

Positie van kunstenaars

Tijdens het maken van nieuwe prestatieafspraken gaan we meer aandacht vragen voor de positie van kunstenaars binnen de activiteiten van de culturele instellingen. We verkennen wat binnen de provinciale organisatie nog mogelijk is qua evenementen en het geven van opdrachten aan kunstenaars (ook met oog op domeinverbindingen). We verkennen hoe we samen met de gemeenten kennis kunnen delen en borgen op gebied van kunst en cultuur.

Domeinoverstijging focus 2022 – Creative City Boost

In 2021 is er een aanvraag ingediend en toegekend in het Europese subsidie programma React-EU. De regeling is er op gericht om via innovatie economisch herstel te stimuleren post-covid. Het project wordt nu uitgevoerd onder de naam Creative City Boost; creëren en ondernemen in de Zeeuwse steden. Het uitgangspunt van het project is dat het samenbrengen van de cultuursector en de middenstand in de binnensteden tot innovaties kan leiden die zowel de beide sectoren als de Zeeuwse stadscentra een 'boost' kunnen geven. Het project heeft een looptijd tot eind 2023. Provincie Zeeland is de penvoerder, CBK Zeeland is projectpartner. We verwachten in 2022 de eerste concrete opbrengsten van het project.

CBK Zeeland vormt een Zeeuwse ruimte waar kunstminnende partijen samenkomen tijdens tentoonstellingen, workshops, discussies en andere vormen van ontmoetingen. Zij ontwikkelt activiteiten die er toe bijdragen dat er meer kunst te zien is in het dagelijkse leven van iedereen in Zeeland.

3.9 Bibliotheek en media

De Provincie Zeeland subsidieert op grond van de Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen via ZB Bibliotheek van Zeeland de ondersteuning aan de Zeeuwse basisbibliotheken. Het gaat hier om het interbibliotheecair leenverkeer, ontwikkeling van innovaties ten

behoefte van lokale bibliotheken en netwerkverantwoordelijkheid. Naast deze wettelijk provinciale taak ontvangt ZB jaarlijks subsidie voor de PLUSfunctie (de collectie op HBO+-niveau), cultuureducatie en maatschappelijke projecten. Verder is het ambtelijk secretariaat van het Prins Bernhard Cultuurfonds Zeeland bij ZB ondergebracht. Het verzoek is gedaan om deze in 2022 bij de Provincie onder te brengen.

ZB is de Openbare Bibliotheek in Middelburg en Vlissingen en de Provinciale Ondersteunings Instelling (POI) en Weten-schappelijke Steunfunctie voor Zeeland. ZB is adviseur, levert diensten en ontwikkelt producten voor onderwijs, bedrijfsleven, bibliotheken, instellingen en particulieren in Zeeland.

Jaarlijks maken wij met ZB prestatieafspraken. Binnen dit zeer grote aantal afspraken is er een enorme diversiteit, variërend van het organiseren van debatten (dialogo), lees- en schrijfbesteding, talentontwikkeling op gebied van kunst en cultuur, maatschappelijke projecten en ondersteuning bij het werven van subsidies.

Voor 2023 wordt van ZB een prestatieplan en begroting gevraagd, die aansluit bij de bovenstaande taken/activiteiten die wij als

Provincie subsidiëren en meer inzicht geeft in de achterliggende formatie en (materiele) kosten die hier per onderdeel mee gemoeid zijn.

Dit proces wordt in 2022 in gang gezet. Samen met Erfgoed Zeeland en het Zeeuws Museum is de ZB een dragende instelling in relatie tot het gehele cultuurveld. Dat houdt in dat we verwachten dat deze organisatie ook de kleine(re) organisaties ondersteund. Dit kan op verschillende manieren worden vormgegeven. In 2022 gaan wij hierover in gesprek met de genoemde instellingen.

Het Zeeuws museum wil nieuwe generaties verbinden met het erfgoed van Zeeland. Het Zeeuws Museum geeft een rijk beeld van de geschiedenis en de cultuur van Zeeland. Historische ontwikkelingen op gebieden zoals werk, vrije tijd, geloof, wetenschap en kunst komen tot leven in de collectie.

Het Bibliotheekconvenant 2020-2023 heeft in 2020 een uitwerking gekregen in de Netwerkgenda Openbare Bibliotheekvoorzieningen 2021-2023. Hierin is vastgesteld dat overheden bibliotheken in staat blijven stellen om als robuuste voorzieningen hun bijdrage aan de gemeenschap te kunnen leveren en om zich de komende jaren te richten op een drietal grote, actuele en complexe maatschappelijke opgaven:

- de geletterde samenleving,
- de digitale samenleving,
- een leven lang ontwikkelen.

In 2022 wordt onderzocht of aan de landelijke Netwerkgenda een regionale (Zeeuwse) invulling kan worden gegeven.

3.9.1 Onderzoeksfunctie Zeeland - KCSZ

De planbureaufunctie is per 30 juni 2021 van ZB naar HZ overgegaan. Onder de nieuwe naam HZ-Kenniscentrum Zeeuwse Samenleving (KCSZ) doet deze in opdracht van de Provincie onderzoek naar sociaal-maatschappelijke, culturele en economische onderwerpen in Zeeland. De onderzoekers herkennen trends en ontwikkelingen in Zeeland, beschrijven en analyseren deze. Deze resultaten zijn openbaar, worden (digitaal) gepubliceerd en staan ten dienste van het provinciaal beleid, die van de Zeeuwse overheden en maatschappelijke organisatie in Zeeland.

De HZ-kenniscentrum Zeeuwse Samenleving (KCSZ) doet in opdracht van de Provincie Zeeland onderzoek naar sociaal-maatschappelijke, culturele en economische onderwerpen in Zeeland.

4. Bijlage

Relatie Zeeuwse Omgevingsvisie – Ontwikkelagenda Cultuurveld

1. Cultuur

De Zeeuwse culturele infrastructuur is structureel op orde. Op provinciale schaal is er een aanbod dat aansluit bij de vraag en de behoefte van de inwoners en bezoekers van Zeeland. Goede spreiding en complementair denken voorkomen dat het aanbod te veel versnipperd is.

Cultuur³ heeft een intrinsieke waarde en is sterk verbonden met maatschappelijke identiteit. Het zorgt voor creativiteit en ontspanning en draagt in economische zin bij aan een goed vestigingsklimaat. Er is in 2030 een vitale cultuursector, mede omdat steeds meer 'makers' zich in Zeeland vestigen. Zeeland staat bekend als een innovatieve cultuurprovincie, die de drie internationale gedragscodes rond good governance, diversiteit en fair pay heeft omarmd en toepast. Er is aan slimme samenwerkingen gebouwd waardoor kwetsbaarheden zoals gebiedskenmerken en schaal zijn verminderd. Dit geldt niet alleen voor de culturele organisaties, ook de overheden (gemeenten, provincie, rijk) werken meer vanuit een gedeelde visie op de Zeeuwse cultuur. Daarnaast investeert het bedrijfsleven in een gevarieerd cultureel aanbod.

De Cultural Board Zeeland fungeert als een netwerkorganisatie die ook sterk verbonden is met het bedrijfsleven, maatschappelijke partners, onderwijs en overheid, binnen en buiten Zeeland. Cultuur is nog meer een middel geworden bij grote maatschappelijke opgaven zoals de regionale demografie (aantrekkelijkheid voor jongeren), klimaatadaptatie en energietransitie (via Erfgoeddeals en investeringen in het cultuurlandschap), leefbaarheid en gezondheid (incl. opleidingsklimaat). Daarnaast is de (inter)nationale uitstraling van de Zeeuwse cultuur versterkt door aansprekende producties en intensievere (en structurele) samenwerking met makers en instellingen met Vlaanderen.

● Subdoel 1 Basis op orde; de Zeeuwse culturele infrastructuur is robuust en veerkrachtig

- Actie 1.1 Nulmeting/scan culturele infrastructuur.
- Actie 1.2 Verbeteren duurzame bereikbaarheid van de Zeeuwse culturele voorzieningen en evenementen.
- Actie 1.3 Stimuleren van het digitaal ontsluiten van collecties en het digitaal toegankelijk maken van tentoonstellingen en evenementen.
- Actie 1.4 De Zeeuwse overheden en culturele instellingen intensiveren de afstemming en samenwerking op het gebied van cultuur.

● Subdoel 2 De intrinsieke waarde van cultuur staat voorop

- Actie 2.1 Voortzetten van de Cultural Board Zeeland.
- Actie 2.2 Stimuleren cultureel klimaat.

● Subdoel 3 Samenwerking is vernieuwd en verbreed

- Actie 3.1 Verbeteren samenwerking en verbinding met culturele organisaties buiten Zeeland.
- Actie 3.2 Het cultuurveld is vanuit de intrinsieke waarde verbonden met andere domeinen.

³ Wij hanteren het begrip cultuur of cultuurveld als overkoepelende term voor het brede domein van cultuur. Dit omvat dus de uiteenlopende disciplines van podia, kunsten, educatie en talentontwikkeling tot erfgoed, cultuurlandschap en archeologie. Daarbij gaat het om organisatie, makers (incl. kunstenaars), al dan niet geïnstitutionaliseerd en professioneel, dan wel amateur of vrijwillig. Taken kunnen variëren van producerend of ondersteunend tot faciliterend of adviserend, gericht op uiteenlopende doelgroepen.

2. Gezondheid

Onze leefomgeving is veilig, lokt gezond gedrag uit en heeft weinig gezondheidsrisico's. De gezonde keus is de gemakkelijkste keus en gezondheidsrisico's voor de mens zijn verlaagd.

Het uitgangspunt voor gezondheid is het vermogen van mensen om met de fysieke, emotionele en sociale levensuitdagingen om te gaan en zoveel mogelijk eigen regie te voeren (welzijn). Gezondheid wordt door veel factoren beïnvloed, zowel in positieve als in negatieve zin: lichaamsfuncties, mentaal welbevinden, zingeving, kwaliteit van leven, sociaal/maatschappelijk participeren en dagelijks functioneren. De leefomgeving speelt bij veel van deze factoren een rol. Er is een sterke relatie tussen leefomgeving, leefstijl en gezondheid. Daarnaast heeft de financiële situatie ook invloed op deze factoren.

● Subdoel 1 Een omgeving die uitnodigt tot bewegen (veilig, toegankelijk en aantrekkelijk)

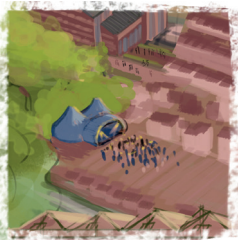
- Actie 1.1 Bieden van een veilige, toegankelijke en aantrekkelijke omgeving die uitnodigt tot bewegen.

● Subdoel 2 Een omgeving die uitnodigt tot ontmoeten

- Actie 2.1 Vergroten van faciliteiten voor ontmoeting in de buitenruimte.

● Subdoel 3 Een omgeving die uitnodigt tot ontspannen

- Actie 3.1 Realiseren mogelijkheden voor rust en ontspanning.

3. Voorzieningen en evenementen

De bereikbaarheid en beschikbaarheid van (basis)voorzieningen en evenementen zijn voor elke Zeeuw en bezoeker van Zeeland gegarandeerd.

Het gaat erom dat iedereen, ongeacht leeftijd, opleidingsniveau, afkomst of vitaliteit, toegang heeft tot alle benodigde voorzieningen. Zeeland beschikt over een aantal bijzondere en zich onderscheidende kleinschalige top- en kwaliteitsvoorzieningen op het gebied van onderwijs, zorg en cultuur, die de regio extra aantrekkelijk maken om te blijven of zich van elders hier te vestigen. Voor specifieke voorzieningen die in Zeeland niet beschikbaar zijn, wordt samengewerkt met de grote steden in de omgeving. De bereikbaarheid van deze steden is optimaal gegarandeerd. Zeeland trekt meer toeristen dan ooit, die bijdragen aan het draagvlak voor voorzieningen.

● Subdoel 1 Iedereen, ongeacht leeftijd, opleidingsniveau, afkomst of vitaliteit, heeft toegang tot alle voorzieningen

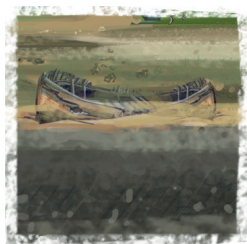
- Actie 1.1a De basisvoorzieningen moeten voor iedereen beschikbaar en bereikbaar zijn en worden daarom zoveel mogelijk lokaal ingevuld.
- Actie 1.1b Inwoners van kleine kernen waar de basisvoorzieningen niet beschikbaar zijn, kunnen deze voorzieningen bereiken door slimme mobiliteit en/of digitale ontsluiting.
- Actie 1.2 Aanvullende voorzieningen zoveel mogelijk concentreren op knooppunten, die optimaal bereikbaar zijn gemaakt voor alle Zeeuwen.
- Actie 1.3 De toegang tot kwalitatief hoogwaardige topvoorzieningen binnen en buiten Zeeland verzekeren.

● Subdoel 2 Zeeland beschikt over een aantal bijzondere en zich onderscheidende kleinschalige top- en kwaliteitsvoorzieningen op het gebied van onderwijs, zorg en cultuur. Ze maken de regio extra aantrekkelijk om te blijven of zich van elders hier te vestigen

- Actie 2.1 Behoud en ontwikkeling onderscheidende top- en kwaliteitsvoorzieningen.

● Subdoel 3 Evenementen zijn het duurzame uithangbord van de ultieme Zeeuwse beleving

- Actie 3.1 Realiseren van een Zeeland brede coördinatie van evenementen.
- Actie 3.2 Zorgen voor voldoende vrijwilligers om evenementen te organiseren.
- Actie 3.3 Breder benutten van evenementen voor andere opgaven.
- Actie 3.4 Evenementen meer laten bijdragen aan klimaat en energie en maatschappelijke thema's en opgaven op het gebied van leefbaarheid, als vrijheid en mensenrechten.

4. Archeologie

Archeologische waarden zijn beschermd en optimaal beleefbaar.

Archeologie is onderdeel van Cultureel erfgoed of Cultuurhistorie in brede zin. Het is de provinciale ambitie om het archeologisch erfgoed te behouden, benutten, ontsluiten, beleefbaar en toegankelijk te maken. Daarnaast moeten wij vanuit de Omgevingswet de belangen van het archeologisch erfgoed afwegen in de fysieke leefomgeving; het gaat om archeologische monumenten, verwachtingswaarden, gemeentelijke monumenten, maritiem erfgoed, verdrinken dorpen, forten en linies, etc. Bewustwording bij inwoners en ondernemers en een goede samenwerking tussen overheden onderling en met andere partijen zijn nodig om het beste resultaat te halen.

● Subdoel 1 Archeologisch erfgoed wordt behouden en ontwikkeld, is bereikbaar en (digitaal) toegankelijk

- Actie 1.1 Kennislacunes in de archeologie opvullen en publieksarcheologie stimuleren.
- Actie 1.2 Publieksparticipatie vergroten door het faciliteren van projecten.
- Actie 1.3 Verbeteren samenwerking wetenschappelijk onderzoek in Zeeland.

● Subdoel 2 Archeologisch erfgoed is uitgangspunt bij ruimtelijke ontwikkelingen

- Actie 2.1 Aandacht voor archeologie bij visies en plannen.
- Actie 2.2 Handhaving ten aanzien van de archeologie is volledig geborgd, niet alleen op papier maar ook in de praktijk.
- Actie 2.3 4D-Ordering als leidend principe in de Omgevingsvisie: ordening boven- ondergrond, functiestapeling en tijdsfactor.

● Subdoel 3 Archeologisch erfgoed wordt betrokken bij de (toeristische) promotie van Zeeland

- Actie 3.1 Overheden bewust maken van kracht van het archeologisch erfgoed.
- Actie 3.2 Leerstoel Cultuurtoerisme installeren bij UCR.
- Actie 3.3 Vrijwilligers fungeren als ambassadeurs van het archeologisch erfgoed, ook voor toeristische ontsluiting.

5. Erfgoed

Ons erfgoed is behouden en wordt benut. Daarnaast is het ontsloten, beleefbaar en toegankelijk. Los van de intrinsieke waarde van bepaalde vormen van erfgoed wordt het belang van cultureel erfgoed voortdurend afgewogen in het kader van de Omgevingswet als veranderingen in de fysieke leefomgeving aan de orde zijn. Onder cultureel erfgoed wordt verstaan: gebouwde en aangelegde monumenten, archeologische monumenten, stads- en dorpsgezichten, cultuurlandschappen, (kleine) cultuurhistorische elementen én immaterieel erfgoed.

● Subdoel 1 Erfgoed wordt behouden en ontwikkeld, is bereikbaar en toegankelijk

- Actie 1.1 Duurzaam (her)gebruik en instandhouding/restauratie van erfgoed zoals monumentale en cultuurhistorische waardevolle gebouwen, cultuurhistorisch waardevolle elementen en structuren.
- Actie 1.2 Ontsluiting en daarmee beleving en bewustwording van erfgoed.
- Actie 1.3 Behoud van cultuurhistorisch waardevolle boerderijen.

● Subdoel 2 Erfgoed is uitgangspunt bij ruimtelijke ontwikkelingen.

- Actie 2.1 Erfgoed benutten bij ruimtelijke ontwikkelingen.

● Subdoel 3 Erfgoed wordt optimaal benut voor economische en sociale activiteiten

- Actie 3.1 Kansen benutten voor toerisme.
- Actie 3.2 Maatschappelijk belang cultuur en erfgoed versterken.

● Subdoel 4 Erfgoed wordt optimaal benut voor herinneren en herdenken

COLOFON

Uitgave

Provincie Zeeland

Tekst

Provincie Zeeland

Input

Cultuurprofessionals en Provincie Zeeland

In opdracht van

Gedeputeerde Staten

Fotografie

Cover - Koen Broos

Blz. 2 - Wouter Romeijnders

Blz. 4, 6 en 34 - Tim van Kleunen

Blz. 10 - Tineke Boer

Blz. 20 - Bevrijdingsmuseum

Blz. 30 - Rem van den Bosch

Beeldenbank laatzeelandzien.nl

Maart 2022

